

Прісовська Г.Є. Українська мова та культура в ПМР: історія та сучасність //7-й Оломоуцький симпозиум українців Середньої і Східної Європи "Сучасна україністика: проблеми мови, літератури, культури" //Ukrainica VI: Univerzita Palackého v Olomouci. - Оломоуц: ун-т Палацького, Olomouc, 2014. - С. 334-338.

Українська мова та культура в ПМР: історія та сучасність

Дружинець Марія, Кошуба Марина, Прісовська Галина

*Придністровський державний університет імені Т.Г.Шевченка
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова,
Одеський національний політехнічний університет*

Відродження українства в ПМР – дуже велике і складне завдання, декілька поколінь українців прожили тут без рідної мови, хоч у місцях компактного розселення українців ніколи не зникала рідна мова, передавались із покоління на покоління традиції, звичаї, обряди, притаманні українцям [Боднар 2009: 3].

З найдавніших часів не теренах Придністров'я проживають етнічні українці. Історія Лівобережжя Дністра тісно переплетена з життям відомих політичних і культурних діячів України. Це події XIV-XVI століть, коли у м. Бендери побували Іван Сверчевський, Лобода, Северин Наливайко. У Бендерах прожив свої останні роки гетьман України Іван Мазепа, була написана перша в Європі Конституція Пилипа Орлика. Нині у цьому старовинному місті встановлено пам'ятні знаки на честь перебування та смерті Івана Мазепи та Конституції Пилипа Орлика.

Згадував про Бендери і Т.Г. Шевченко в своїх історичних поемах «Іржавець», «Відьма». У Бендерах розпочали свою акторську діяльність корифеї українського театру Марія Заньковецька та Іван Тобілевич, народна артистка України Марія Заньковецька вперше в стінах Бендерської фортеці зіграла роль Наталки-Полтавки з однойменної п'єси Івана Котляревського. Пам'ять про це українці м. Бендери увічнили, відкривши 14 вересня 1994 р. пам'ятник.

24 грудня 2011р. біля стін цитаделі Бендерської фортеці було урочисто відкрито пам'ятник Івану Петровичу Котляревському. Подія ця продовжила славу традицію увіковічнення пам'яті видатних політичних і військових діячів, майстрів культури і мистецтва, які в різні часи бували на придністровській землі. Саме Івану Петровичу Котляревському належить детальне описання ходу російсько-турецької воєнної кампанії та останнього взяття самої Бендерської фортеці 1806р.

Історики та археологи вважають придністровську землю своєрідним коридором, через який проходило багато племен і народів [Убийвовк 2009:70]. Ще у праслов'янську добу на берегах Дністра проживали слов'янські племена антів. Пізніше тут жили східнослов'янські племена тиверців і уличів, які ввійшли до складу Київської Русі. Тут, як і в регіонах України, формувалась українська народність і нація, розвивалася українська мова. Отже, українське населення в цьому регіоні повністю автохтонне. Після зруйнування Запорізької Січі у 1775 р. у Придністров'я перебралася велика кількість запорізьких козаків.

На території Молдавії українці почали селитися з XVI століття. Це були переважно вихідці з Волині, Галичини та Поділля. Українська діаспора в Молдові

формувався впродовж всіх наступних століть, особливо інтенсивно у післявоєнний період.

До Жовтневої революції кількість українців у цьому регіоні переважала всі інші національності. У 1924 році була утворена автономна Молдавська республіка у складі України. Більша частина цієї автономної республіки – українці, що засвідчено у «Большой советской энциклопедии» за 1938 рік [Ширяев 1993:5]. Під час існування Молдавської автономної республіки українська мова виконувала функції державної, існувало багато шкіл, особливо в регіонах, де українське населення переважало. Діяли українські бібліотеки, різні видавництва. За часів панування в Бессарабії боярської Румунії викладання в школах здійснювалося тільки румунською мовою.

Але після утворення Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки у 1940 році мовна ситуація цілком змінюється: українська мова повністю витісняється із суспільного життя, українські школи стають російськими або молдавськими, останні українські школи закриваються на початку 60 років. Українське населення Придністров'я втрачає можливість вивчати рідну мову в школі, користуватися нею у державних установах [Атлас 1996:14].

Після утворення Придністровської Молдавської Республіки у 1990 році мовна ситуація стає предметом уваги політиків, вчених, державних діячів, суспільства. На сьогодні теж актуальною є проблема взаємовідношень мови і суспільства – питання мовної ситуації. Мовна ситуація Придністров'я – це ситуація взаємодії російської, української і молдавської мов. Мовна ситуація в ПМР, безперечно, є динамічним явищем. В умовах полікультурного простору, в структурі орієнтацій сучасної особистості значну роль набували національні цінності, зокрема рідна мова.

Рідною є українська мова для третини придністровців – носіїв південно-східного чи південно-західного наріччя, які з давніх часів, як відомо, проживають на теренах Придністров'я. Саме для них з метою реалізації закону «Про мови в Придністровській Молдавській Республіці» [Закон 1992] було відкрито перший Республіканський український теоретичний ліцей у м. Тирасполі, середню школу № 1 ім. Лесі Українки, у 2000 р. російсько-українську школу № 1 у м. Тирасполі. У середніх навчальних закладах з російською мовою навчання почали вивчати українську мову як офіційну, а в 2003 р. почали працювати Бендерська гімназія ім. І.П.Котляревського з українською мовою навчання, український дошкільний заклад у м. Рибниця, українські класи в с. Окниця Кам'янського району та м. Кам'янка. Справа відродження української мови і культури розпочалася із заснування міських та районних товариств української культури, які об'єдналися у Спілку українців Придністров'я імені Олександра Бута – одну з найбільш численних громадських організацій, яка підтримує і розвиває українську культуру на лівобережжі Дністра. До складу Спілки входять 8 міських і районних товариств української культури, які об'єднують понад 30 тисяч українців («Червона калина» – Тирасполь, «Вітчизна» – Бендери, «Стожари» – Григоріополь, «Поділля» – Рибниця, товариство української культури ім. Т.Г.Шевченка – Кам'янка, ім. Б.Хмельницького – Слободзея, «Промінь» – Дубоссари, «Пролісок» – Дністровськ). При кожному товаристві створено художні колективи – хори української народної пісні та вокальні ансамблі, майже при кожному з них є дитячі гурти (всього близько 20 колективів). Ці колективи беруть участь у творчих конкурсах, що проходять в Україні. У Придністров'ї було проведено республіканське Свято Книги (1993) у м. Бендери та Свято Пісні (1994) у м. Рибниця. У березні 1993 р. ТУК міста Тирасполя «Червона калина» започаткувало проведення Шевченківських читань. Це різноманітні літературні свята, вечори,

зустрічі з поетами та письменниками Придністров'я та України, конкурси читців та виконавців. У Григоріополі 22 жовтня 2012 року пройшов X Республіканський фестиваль української народної пісні «Пшеничне перевесло» за участю поетів, музикантів та співаків з України. У різні роки у Придністров'ї побували Дмитро Гнатюк, кобзар Володимир Горбатюк, поети Іван Драч, Дмитро Павличко, Дмитро Шупта, Володимир Гаранін, Олекса Різників, співак Микола Сікора, виконавець і бард Едуард Драч, хор Г.Верьовки, хори та ансамблі української пісні з Вінниці, Черкас, Києва.

У Придністров'ї діє громадська організація «Укрпросвіта», метою якої є відродження і утвердження української мови серед українців зарубіжжя.

Українці Придністров'я мають республіканську газету «Гомін» (січень 1992 р.), українські редакції радіо і телебачення (програма «Промінь»).

Через два роки після прийняття закону «Про мови в ПМР» у 1994 р. в Придністровському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка була створена кафедра української філології.

За 18 років членами кафедри опубліковано понад 600 статей; видано велику кількість навчально-методичних посібників, зокрема з викладання курсу офіційної мови. На кафедрі є навчальні посібники й з грифом Міністерства науки і освіти України, дві монографії, докторська дисертація професора-сумісника з Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка М.С.Васьківа, три кандидатські дисертації доцентів-сумісників Г.Є.Прісовської (Одеський політехнічний університет), М.Л.Дружинець (Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова), А.В.Тімофєєва (Кам'янець-Подільський національний університет ім. І.Огієнка).

Яскравим прикладом наукової співпраці українських філологів Придністров'я в масштабі республіки є участь кафедри в роботі науково-практичної конференції «Актуальні проблеми викладання української мови та літератури в організаціях освіти Придністровської Молдавської Республіки», читання лекцій викладачами кафедри на курсах підвищення кваліфікації вчителів та проведення республіканських учнівських олімпіад з української мови та літератури. Кафедра брала участь у конференціях: «Стан і перспективи розвитку української філології у ПМР», «Покровські читання», а також у міжнародних конференціях (м. Кіровоград, м. Одеса, м. Кам'янець-Подільськ), у III міжнародному конгресі українців (м. Львів), у V міжнародному симпозіумі українців (м. Оломоуц – Чеська Республіка), у Міжнародній науково-практичній конференції «Мовне і культурне розмаїття Придністров'я у дзеркалі етнічних та мовних процесів сучасності». У вересні до 18-річчя кафедри було проведено 1 Міжнародну науково-практичну конференцію «Міжкультурна комунікація: проблеми і перспективи».

З нагоди 15-річчя кафедри було проведено круглий стіл «Стан і перспективи розвитку української філології у ПМР». З нагоди 17-річчя кафедри було проведено науковий семінар «Престижність української мови у сучасному суспільстві та функції мови» за участю кандидата філологічних наук, доцента кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського Форманової Світлани Вікторівни.

Кафедра працює над науковими темами: 1. Актуальні проблеми дослідження і викладання української мови (етап – Функціонування норм сучасної української

літературної мови: психолінгвістичний аспект) 2. Вивчення українського літературного процесу: від усної народної творчості до сучасних письменників (етап – Проблеми поезики в літературному дискурсі: компаративний та герменевтичний підхід).

Студенти нашої кафедри активно займаються науковою роботою, працюють над курсовими та кваліфікаційними роботами з української мови, літератури, методики викладання мови та літератури, виступають з доповідями на щорічних наукових конференціях як у нашому університеті, так і у вищих навчальних закладах України. Останнім часом їх об'єктом досліджень стає реальний ономастичний простір українців Придністров'я, зокрема структурно-семантичні особливості прізвищ, динаміка чоловічого і жіночого іменника. Завдання викладачів кафедри – вивчити сучасну українську говірку ПМР і укласти Словник говорів Придністров'я.

У квітні 2012р. на базі кафедри української філології проведено 1 Міжнародну наукову студентську конференцію «Проблеми і проєкції сучасного мовного і літературного процесу». 4 жовтня 2007 року на базі кафедри української філології Інституту мови і літератури ПДУ ім. Т.Г.Шевченка відкрито Центр української культури, який спрямовує свою діяльність на задоволення потреб місцевого українства, сприяє вивченню української мови, ознайомленню громадськості з надбанням відомих українських літераторів, проведенню мистецьких заходів, зустрічей. ЦУК – осередок української громади, динамічна модель. У ЦУК проводяться Шевченківські свята, Дні слов'янської культури і писемності, святкові заходи, конкурси, тобто студенти беруть активну участь не тільки в науковому, але й культурно-просвітницькому житті. У м. Тирасполі відкрито Український дім, де проводяться наукові семінари, майстер-класи для філологів-україністів та культурні заходи. 25 січня в РУТЛ було відкрито Шевченківську кімнату.

Відродження мови, національної свідомості – це справа надзвичайно складна, її успіх залежить від багатьох чинників, зокрема від престижу української мови у світі. Однак сьогодні ми можемо впевнено говорити про відродження української мови та української культури в Придністров'ї.

Література

Атлас: Приднестровская Молдавская Республика. – Тирасполь, 1996.

Боднар В.Л. Мовна ситуація в освітньому середовищі Придністровської Молдавської Республіки та тенденції її розвитку // Актуальні проблеми викладання української мови та літератури в організаціях освіти ПМР. –Тирасполь, 2009.

Закон «Про мови в Придністровській Молдавській Республіці». – 1992 (СЗМР 92-3)

Микитин-Дружинець М.Л. Сучасний стан та модернізація гуманітарної освіти в ПМР // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: Збірник матеріалів третьої Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2010.

Убийвовк Н.В. Українська мова у Придністров'ї // Актуальні проблеми викладання української мови та літератури в організаціях освіти ПМР. – Тирасполь, 2009.

Ширяев Е.Е. История Приднестровья в картах.- М.,1993.

Summary

The article is dedicated to the analysis of revival of the Ukrainian language and culture in Transnistrian Republic of Moldova on the examples of foundation of Ukrainian societies, the Union of the Ukrainians of Transdnistria, Ukrainian publishing houses, radio and TV programs and the newspaper «Gomin» as well as educational institution of different levels, in particular of founding of the chair of Ukrainian philology at the T. G. Shevchenko Transdnistrian States University.

Key words: Transdnistria Republic of Moldova , Ukrainian language, culture.